

IZDACI I RASHODI KOPNE NE VOJSKE

Predrag Mladenović
 Vojska Srbije, Kopnena vojska
Samed Karović
 Univerzitet „Edukons” Sremska Kamenica,
 Fakultet za projektni i inovacioni menadžment u Beogradu
Hajradin Radončić
 Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija

Osnovni zahtev koji se postavlja pred organizaciju u funkcionisanju i izvršavanju zadataka zasnovan je na potrebi racionalnog poslovanja. Kopnena vojska pružanjem usluga civilnim strukturama, posebno u sferi izvođenja inženjerskih radova, izdavanjem pokretnih sredstava, snabdevanjem vodom i remontovanjem i proizvodnjom ostvaruje prihode koji su dopuna godišnjem budžetu Republike Srbije i Kopnene vojske u manjem delu. Na taj način značaj izučavanja izdataka, rashoda i troškova sve više dobija na značaju u Kopnenoj vojsci, jer postojanje savremene vojske podrazumeva i efikasno poslovanje zasnovano na tržišnim principima i ograničenim budžetskim sredstvima.

Ključne reči: *Kopnena vojska, izdaci, rashodi, troškovi*

Uvod

Javnim finansijama bavili su se mnogi autori još u starom veku. Međutim, prvi pisac koji se sistematski bavio javnim finansijama je Jean Bodin¹. Za njega javne finansije predstavljaju nervni sistem države, a javni izdaci treba da služe podmirenju potreba republike da se utroše časno i korisno za formiranje javnog bogatstva države.

„Javne finansije kao naučna disciplina, za predmet svog izučavanja imaju finansijsku delatnost i njenih organa, kojima je na osnovu ustava, zakona i drugih propisa poveren zadatak vršenja određenih funkcija za koje su potrebna i određena finansijska sredstva” [Đurović, 2010]. Dakle, može se konstatovati da izdaci i rashodi pripadaju javnim finansijama.

Imajući u vidu da su izdaci i rashodi ključni segment u razumevanju problematike koja se odnosi na razvijanje i održavanje operativnih sposobnosti Kopnene vojske, samo shvatanje javnih rashoda definisano je Zakonom o budžetskom sistemu Republike Srbije. Prema tom Zakonu precizira se: „... javni rashodi su rashodi za robe, usluge i druga davanja koje država obezbeđuje bez direktne i neposredne nadoknade” [Zakon o budžetskom sistemu Republike Srbije 2009]. Tako koncipirani rashodi preširoki su i preopšti za potrebe rada, te je navedenu definiciju neophodno dopuniti i preciznije odrediti. Takođe, neophodno je i izdatke svesti u okviru razumljivog odnosa i precizirati njihov značaj u sferi operativnih sposobnosti.

¹ Jean Bodin (1530–1596) – francuski filozof i ekonomista koji je po nekim stavovima iz domena javnih finansija bio ispred svog vremena.

Rashodi Kopnene vojske

Javne nabavke male vrednosti u 2013. godini iznosile su 17% godišnjeg plana finansiranja Kopnene vojske.² U 2015. godini Kopnena vojska ostvarila je prihod godišnjem budžetu Republike Srbije u iznosu od 7%,³ što je približno ekvivalentu godišnjeg plana finansiranja Tehničkom remontnom zavodu „Čačak” i specijalne brigade. Iz navedenih podataka može se utvrditi da se Kopnena vojska pojavljuje na integralnom tržištu, da prihoduje i delimično vrši razmenu dobara i usluga. U svakodnevnoj praksi, pored pojma trošak, koriste se i pojmovi rashod i izdatak, pri čemu se često smatra da se radi o istoznačnom pojmu, što i praktično i teorijski nije potpuno tačno. Radi toga će ovi pojmovi biti preciznije definisani, kako bi se mogli tačno razgraničiti.

„Vojni rashodi u najvećem broju zemalja predstavljaju značajan deo ukupnih javnih rashoda” [Anđelković, 2012]. Uzimajući u obzir navedene podatke može se uvideti potreba izučavanja izdataka, rashoda i troškova. Pojam i suština javnih rashoda u finansijskoj literaturi definiše se na različite načine.

„Javni rashodi su određena finansijska sredstva koja država troši u cilju realizacije svojih funkcija. Oni se karakterišu sledećim osobinama: javni rashodi su rashodi države i njenih organa, služe za podmirenje javnih potreba, u savremenim uslovima oni su, po pravilu izraženi u novcu i služe za obezbeđenje ekonomske, socijalne, pravne, kulturne i političke sigurnosti građana” [Đurović, 2010]. Kako navodi B. Jelčić: „Javni rashodi predstavljaju zadovoljenje javnih potreba pomoću novca, odnosno da su javni rashodi izdaci koje država čini u javnom interesu radi zadovoljenja javnih potreba” [Jelčić, 1997, str. 338].

Funkcionalna klasifikacija javnih rashoda ima sledeću sadržinu [Anđelković, 2012]: (1) opšte javne službe; (2) odbrana; (3) javni red i bezbednost; (4) ekonomski poslovi; (5) zaštita okoline; (6) stambeni i društveni sadržaji; (7) zdravstvo; (8) rekreacija, kultura i vera; (9) obrazovanje i (10) socijalna zaštita.

Deo autora klasifikuje rashode na rentabilne i nerentabilne. „U vezi sa tim, državni budžet imao bi i odgovarajuće prihode od takvih rashoda. Nasuprot ovako definisanim rentabilnim rashodima, navedena klasifikacija stavlja nerentabilne rashode. Ovi rashodi ne bi donosili državi nikakve prihode. To bi bili čisto administrativni rashodi državnog budžeta koji produkuju samo troškove” [Gorčić, 2005]. Funkcije Vojske Srbije, ali i Kopnene vojske, finansiraju se javnim rashodima, odnosno iz budžeta Republike Srbije. To znači da su, izuzev rashoda koji se pokrivaju prihodima, svi ostali rashodi koji se tiču operativnih sposobnosti – troškovi. „Naime, mora se istaći da postoje dileme oko ocene uticaja vojnih rashoda na ukupna privredna kretanja. Ima shvatanja da su vojni rashodi u pojedinim zemljama i u pojedinim periodima veoma značajni za privredni razvoj, bilo direktno (angažuju privredne kapacitete, smanjuju nezaposlenost, razvijaju infrastrukturu i sl.) ili indirektno (kroz razvoj nauke i tehnologije i primenu njihovih dostignuća i sl.)” [Jelčić, 1997]. Imajući to u vidu važno je da se u Kopnenoj vojsci prihoduje, a prikazani podaci to i potvrđuju. „Pojam rashod ukazuje na bespovratno izdavanje novca i stvari, a kojim izdavanje nije uvek neposredno uslovljeno ostvarenjem korisnih poslovnih učinaka. Radi toga se pojam rashoda u privrednoj praksi shvata šire od pojma troškova” [Milošević, 1997].

² Podatak preuzet iz godišnje analize javnih nabavki Kopnene vojske za 2013. godinu.

³ Podatak preuzet iz godišnje analize finansijskog plana Programске aktivnosti „Funkcionisanje Kopnene vojske” za 2015. godinu.

Rashodi predstavljaju smanjenje ekonomskih koristi tokom obračunskog perioda u obliku odliva ili iscrpljenja imovine, odnosno stvaranja obaveza, a posledica toga je smanjenje esencijalnih resursa. Oni nastaju usled osnovne delatnosti preduzeća; predstavljaju troškove proizvodnje nastale zbog stvaranja učinaka, rashoda nabavke trgovačke robe, administrativnih i drugih rashoda nužnih za odvijanje osnovnih radnih procesa.

Visina i struktura rashoda zavisi od vrste učinaka i obima delatnosti preduzeća. Tako definisan pojam rashoda proizvodnog je karaktera i primenjiv je u Kopnenoj vojsci na Tehnički remontni zavod „Čačak“ u celini.

Pored pojma rashoda proizvodnog karaktera biće razmotrene i druge kategorije primenive i na jedinice u Kopnenoj vojsci.

Zakon o budžetskom sistemu Republike Srbije, u članu 27 definiše javne rashode države. „Javni rashodi su: (1) rashodi za zaposlene; (2) rashodi za robe i usluge; (3) amortizacija i upotreba sredstava za rad; (4) otplate kamata i pratećih troškova zaduživanja; (5) subvencije; (6) dotacije i transferi; (7) obavezno socijalno osiguranje i socijalna zaštita; i (8) ostali rashodi (porezi, obavezne takse, novčane kazne, penali i dr.)” [Zakon o budžetskom sistemu Republike Srbije 2009].

Rashodi predstavljaju iznos koji Kopnena vojska utroši u procesu svog delovanja, bez obzira na to da li je planirano ili slučajno, da li je u funkciji stvaranja rezultata ili nezavisno od njega.

Pod rashodima se podrazumevaju ulaganja u poslovni proces koja predstavljaju potrošnju dobara. Može se smatrati da ukupni rashodi obuhvataju sve vrste rashoda koji su nastali po osnovu funkcionisanja Kopnene vojske i koji su u skladu sa zakonskim propisima. Sa aspekta jedinica to je najprihvatljivije pojmovno određenje rashoda.

Izdaci Kopnene vojske

U vezi s određenjem javnih rashoda, M. Anđelković ističe: „Javni rashodi su izdaci koje država čini u javnom interesu radi zadovoljenja javnih potreba.” Istovremeno. „...te izdatke koji su u vezi sa izdržavanjem državnog aparata i obavljanjem državnih i drugih javnih funkcija nazivamo javnim rashodima.” [Zakon o budžetskom sistemu Republike Srbije 2009]. To znači da su izdaci deo rashoda. Kako ističe S. Kukoleča: „... izdaci su izvršenje jedne finansijske obaveze preduzeća, nastale u vezi sa izvršenjem zadatka u reprodukciji, bez obzira na karakter te obaveze.” U teoriji i praksi izdaci se ne poistovećuju uvek sa troškovima. „To je slučaj sa izdacima kojima se podmiruju obaveze prema društvenoj zajednici i raznim drugim doprinosima za podmirenje zajedničkih potreba, uplatama u fondove i slično” [Milošević, 1997]. Preciznije rečeno, „izdaci države su: izdaci za nabavku nefinansijske imovine; izdaci za otplatu glavnice i izdaci za nabavku finansijske imovine” [Trandafilović, 2013]. Zakon o budžetskom sistemu Republike Srbije, slično tome, definiše da se „izdaci dele na: izdatke za nabavku nefinansijske imovine; izdatke za otplatu kredita; i izdatke za nabavku finansijske imovine.” Svako novčano plaćanje koje vrši Kopnena vojska je izdatak.

Izdaci Kopnene vojske odnose se na smanjenje gotovine ili novčanih ekvivalenata u obliku gotovinskih ili obračunskih isplata, zavisno od načina plaćanja koji se koriste u pojedinoj transakciji. Oni mogu, ali i ne moraju imati karakter troška, što zavisi od toga da li su nastali u vezi sa stvaranjem učinaka ili nisu.

Dakle, izdaci predstavljaju smanjenje gotovine ili novčanih vrednosti u obračunu, izlaz novca Kopnene vojske, a dele se na gotovinske i obračunske izdatke koji proizlaze iz gotovinskog i obračunskog plaćanja. Mogu nastati prilikom stvaranja učinaka i povezani su sa nastajanjem utroška resursa u funkcionisanju i poslovnim procesima.

Troškovi Kopnene vojske

Zakon o budžetskim sistemu precizira da „... sistem upravljanja javnim sredstvima predstavlja skup aktivnosti i postupaka usmerenih na jedinstveno planiranje, raspolaganje, evidentiranje i izveštavanje o javnim sredstvima, koja koriste i kojima raspoložu korisnici javnih sredstava” [Zakon o budžetskom sistemu Republike Srbije, 2009]. Navedena definicija nameće zaključak da raspolaganje i izveštavanje podrazumeva tačno izračunavanje troškova funkcionisanja Kopnene vojske.

Troškovi su uvek bili centralna kategorija upravljačkog računovodstva, kao i ukupne ekonomije svakog sistema. Nasuprot njima stoje učinci. Troškovi i učinci su okosnica upravljačkog računovodstva, isto kao što su izdaci i rashodi centralni pojmovi u sistemu planiranja, programiranja, budžetiranja i izvršenja (PPBI). Takođe, troškovi predstavljaju vrednost utrošenog rada u novcu, kao i svih sredstava i dobara koja su potrošena radi proizvodnje novih dobara. To je klasična proizvodna definicija troškova i primenjiva je u celini na Tehnički remontni zavod „Čačak”.

U suštini, troškovi predstavljaju vrednosno izraženo trošenje ekonomskih dobara, odnosno proizvodnih činilaca radi proizvodnje i prodaje produkata preduzeća i ostvarivanje prihoda po tom osnovu. Prema D. Radunoviću: „... troškovi predstavljaju cenovni izraz utrošenih elemenata radnog procesa.” Navedena definicija je prihvatljivija za najveći deo Kopnene vojske, jer njenim troškovima mogu se smatrati samo oni vrednosno izraženi utrošci koji su izazvani učinkom.

Troškovima Kopnene vojske sagledavaju se ukupni utrošeni resursi koji se utvrđuju kao proizvod utroška faktora reprodukcije i poslovnog procesa i odgovarajućih cena. Troškovi se obično dele na: zarade, troškove zakupa, troškove energije, troškove putovanja, troškove reklame, amortizaciju, održavanje instalacija, troškove potrošnog materijala, zajedničke troškove uprave, troškove osiguranja, ostale troškove, kamate i poreze.

Pod utrošenim ekonomskim resursima podrazumevaju se dobra u širem smislu reči. Zbog toga količinska komponenta utrošaka nije jednako prepoznatljiva kod svih troškova. To je posebno karakteristično za amortizaciju koja je nedovoljno izučena. U ukupnom obračunu izdataka i rashoda Kopnene vojske ona se marginalizuje kao trošak.

Fizičko trošenje tih dobara je nevidljivo. Njihov poslovni smisao nije u fizičkom trošenju. Amortizacija je trošenje dobara srazmerna stepenu korišćenja i protoku vremena (mesec, godina, kada se radi o vremenskom otpisu materijalnih dobara i nematerijalnih dobara i prevode se u stopu otpisa).

Troškovi su računovodstvena kategorija kojom se operiše u periodu od jedne godine. Tu nastaje osnovna razlika u odnosu na izdatke zbog vremenske uslovljenosti. Svaki izdatak je usmeren radi koristi ili učinaka u istom ili naknadnom obračunskom periodu u kojem je i nastao. Računovodstveno se razlikuju izdaci od kojih se koristi očekuju u istom obračunskom periodu i tada se poistovećuju sa troškovima. I izdaci od kojih se koristi

očekuju u dužem razdoblju od obračunskog perioda prethode troškovima. Izdaci za investicije, kao što je opremanje i izgradnja novih objekata, po pravilu nastaju duže od jedne godine, jer je to dugoročan, skup i veoma često neizvestan proces. Na kraju, pre ili kasnije, svi izdaci koji su vezani za koristi, kao što su operativne sposobnosti, postaju troškovi, shodno cikličnom budžetiranju i perspektivnom sistemu planiranja, programiranja, budžetiranja i izvršenja u Ministarstvu odbrane i Vojsci Srbije.

Za određivanje troškova bitno je obeležje da su vezani za proces kreiranja vrednosti. Ako se čine prekomerni izdaci, to nisu troškovi.

Ugovorima o isporuci često je predviđeno plaćanje unapred i više meseci pre isporuke robe (avansno plaćanje). Avansno plaćanje je izdatak, a trošak nastaje tek nakon što se roba, materijal ili pokretna stvar isporuči i upotrebi.

Značaj klasifikacije troškova ogleda se u izdvajanju suštinskih i metodoloških kategorija troškova, što omogućava sagledavanje svih mogućih troškova i njihovo rangiranje prema stepenu značajnosti. Time se obezbeđuje osnova za njihovu efikasnu kontrolu i upravljanje.

Da bi se utvrdio uticaj izdataka i rashoda na operativne sposobnosti Kopnene vojske, važno je razviti i klasifikovati sledeću grupu troškova za sagledavanje uticaja izdataka i rashoda na operativne sposobnosti Kopnene vojske, i to: (1) troškove nepokretnosti Kopnene vojske radi dostizanja održavanja i razvoja operativnih sposobnosti Kopnene vojske na nivo ocene vrlo dobar za period od 2014. do 2019. godine; (2) troškove pokretnih stvari Kopnene vojske radi dostizanja, održavanja i razvoja operativnih sposobnosti Kopnene vojske na nivo ocene vrlo dobar za period od 2014. do 2019. godine i (3) troškove obuke Kopnene vojske radi dostizanja održavanja i razvoja operativnih sposobnosti na nivo ocene vrlo dobar za period od 2014. do 2019. godine.

„U strukturi javnih rashoda savremenih država finansijski su najznačajniji vojni rashodi i rashodi za socijalna davanja, zatim slede izdaci za obrazovanje, rashodi državne uprave i sudstva, izdaci za intervenciju u privredi i naučno-istraživački rad i rashodi namenjeni za zaštitu životne sredine.” [Anđelković, 2012]. Da bi se razvile upravljačke tehnike i izvršio uticaj na izdatke i rashode Kopnene vojske potrebno je izučiti i uzroke porasta troškova u trgovini i proizvodnji, jer Kopnena vojska nije izolovan sistem.

Uzroci porasta troškova u savremenim tržišnim uslovima

U savremenim tržišnim uslovima troškovi permanentno rastu iz godine u godinu, pa je zato važno da se izučavaju. Kopnena vojska pojavljuje se na tržištu, pa stoga mora poznavati i zakonitosti koje vladaju na njemu. Na taj način može kontrolisati svoje troškove i uticati na izgradnju i održavanje operativnih sposobnosti po osnovu prihoda i rashoda.

Troškovi prometa u savremenim tržišnim uslovima rezultat su trgovinske politike i međunarodnog transfera „know-how” kojim se premošćuju razlike u tehnologiji distribucije između pojedinih zemalja. Horizontalna ekspanzija većih multinacionalnih kompanija najuspešniji je oblik transfera „know-how”.

Imajući u vidu činjenicu da svaka aktivnost podrazumeva angažovanje materijala, sredstava za rad i radne snage, pa time i pojavu troškova koji nastaju kao nužnost u tom procesu, određenim radnjama, merama i postupcima u organizaciji poslovanja troškovi se mogu svesti

na prihvatljivi nivo. I pored svih nastojanja za smanjenje troškova prometne delatnosti, primetna je tendencija sve većeg udela troškova prometa u strukturi maloprodajne cene.

Porast troškova prometa je ilustrativan i u dovoljno dugom periodu analiziran. Troškovi prometa pripadaju grupi najznačajnijih troškova.

Uzroci porasta troškova prometa su brojniji i kompleksni. Kako navode S. Lovreta i drugi : „... oni jednim delom proističu iz napora koje čini trgovina i drugi nosioci prometa da unaprede prodaju pridobijanjem potrošača. U tom nastojanju dolazi do preteranog reklamiranja i razmetanja asortimanom, utrkivanja u prodaji na kredit i pružanju raznih drugih usluga i benifikacija. Osim toga, troškovi prometa, pre svega, trgovinskog rasta, rastu zbog novih funkcija trgovine u savremenom društvu” [Lovreta, 1998]. Ukupan rast trgovine učinio je da trgovina preuzme nove funkcije po osnovu kojih stalno narastaju troškovi prometa.

Deo autora smatra da porastu troškova prometa doprinosi razlika u trgovini vezana sa porastom dohotka po glavi stanovnika i kao indikatora kvaliteta i prestiža. Sa tendencijom trenda evidentan je dugoročan proces relativnog učešća troškova proizvodnje u korist povećanja učešća troškova prometa. Kao što je već navedeno, uzroci očigledno leže u permanentnom porastu broja funkcija koje se obavljaju u prometnoj fazi reprodukcije i sve češće primaju proizvodni karakter.

Svest potrošača o potrebi zdrave životne sredine i korišćenje ekološki zdravih i prirodnih proizvoda nameće trgovini novo, dodatno povećanje troškova. Kvalitet proizvoda, usluga i kvalitet uslova rada, kao kombinacija, obezbeđuju poverenje tržišta. Atmosfera u prodajnim objektima, spoljašnji i unutrašnji izgled prodajnog objekta, lokacija i ljubaznost prodavaca sve češće su zahtev potrošača. Navedeni razlozi, kao i stalno rastuće trgovinske marže, utiču na sve veći rast troškova. Na takav zaključak navode posmatranja troškova prometa u jednom dovoljno dugom periodu. S tim u vezi, može se govoriti o zakonitostima kretanja troškova prometa.

Troškovne analize samo su jedan aspekt donošenja odluke u Kopnenoj vojsci. Ako se uklapaju u ostvarivanje postavljenih ciljeva i ako omogućuju jačanje efikasnosti i efektivnosti, biće korisne za obuzdavanje stalnog narastanja troškova prometa, a samim tim stvaraju se uslovi za rast operativnih sposobnosti Kopnene vojske.

Zaključak

U Kopnenoj vojsci i sistemu odbrane izdaci i rashodi, kao i troškovi kao kategorija, nisu detaljno izučavani. U svakodnevnoj praksi, pored pojma trošak, koriste se i pojmovi rashod i izdatak, pri čemu se često smatra da se radi o istoznačnom pojmu, što i praktično i teorijski nije potpuno tačno. Zbog toga su ovi pojmovi preciznije definisani, kako bi se mogli tačno razgraničiti.

Vojni rashodi u mnogim zemalja predstavljaju znatan deo ukupnih javnih rashoda. U savremenoj teoriji i praksi postoji mišljenje da vojni rashodi u delu zemlja znatno utiču na privredni razvoj. Rashodi predstavljaju iznos koji Kopnena vojska utroši u procesu svog delovanja, bez obzira na to da li je planirano ili slučajno, da li je u funkciji stvaranja rezultata ili nezavisno od njega.

Kopnena vojska ostvaruje prihod godišnjem budžetu Republici Srbiji. Utvrđeno je da se pojavljuje na integralnom tržištu, da prihoduje i delimično vrši razmenu dobara i usluga.

Izdaci predstavljaju smanjenje gotovine ili novčanih vrednosti u obračunu, izlaz novca Kopnene vojske, a dele se na gotovinske i obračunske izdatke koji proizlaze iz gotovinskog i obračunskog plaćanja, mogu nastati prilikom stvaranja učinaka i povezani su sa nastajanjem utroška resursa u funkcionisanju i poslovnim procesima.

Troškovi su računovodstvena kategorija kojom se operiše u periodu od jedne godine, pa tu nastaje osnovna razlika u odnosu na izdatke zbog vremenske uslovljenosti. Svaki izdatak usmeren je radi donošenja koristi u istom ili naknadnom obračunskom periodu u kojem je izdatak i nastao.

Računovodstveno se razlikuju izdaci od kojih se koristi očekuju u istom obračunskom periodu, pa se tada poistovećuju sa troškovima. I izdaci od kojih se koristi očekuju u dužem razdoblju od obračunskog perioda prethode troškovima. Izdaci za investicije, kao što je opremanje i izgradnja novih objekata, po pravilu nastaju duže od jedne godine, jer je to dugoročan, skup i veoma često neizvestan proces.

Na kraju, pre ili kasnije, svi izdaci koji su vezani za koristi, kao što su operativne sposobnosti, postaju troškovi, shodno cikličnom budžetiranju i perspektivno sistemu planiranja, programiranja, budžetiranja i izvršenja u Ministarstvu odbrane i Vojsci Srbije.

Potrebno je što bolje usklađivanje potreba i mogućnosti sistema planiranja, programiranja, budžetiranja i izvršenja u pogledu operativnih sposobnosti i unapređenje kvaliteta programskog dokumenta „Funkcionisanje Kopnene vojske”, kao i unapređenje načina rada tokom izrade i izvršenja programske aktivnosti.

U savremenim tržišnim uslovima troškovi permanentno rastu iz godine u godinu, pa su zato značajni za izučavanje. Pošto se Kopnena vojska pojavljuje na tržištu ona mora poznavati i zakonitosti koje vladaju na njemu. Samo tako može kontrolisati svoje troškove i uticati na izgradnju i održavanje operativnih sposobnosti po osnovu prihoda i rashoda.

Istraživanje troškova, kao i rashoda i izdataka Kopnene vojske zahteva obiman i sveobuhvatan pristup i upućuje na potrebu primene znanja iz drugih nauka i naučnih disciplina, a posebno iz oblasti kibernetike, operacionih istraživanja, menadžmenta, statistike, ekonomije i informatike.

Literatura

[1] Anđelković Mileva: Javne finansije i finansijsko pravo, Centar za publikaciju Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2012.

[2] Radunović Dragutin: Ekonomika preduzeća, Ekonomski biro, Beograd, 1967.

[3] Đurović Jadranka Todorović, Marina Đorđević: Javne Finansije, Ekonomski fakultet Niš, Niš, 2010.

[4] Zakonom o budžetskom sistemu Republike Srbije: Ministarstvo finansija, Beograd, 2009.

[5] Jelčić Božidar: Javne finansije, Informator, Zagreb, 1997.

[6] Gorčić Jovan, Mileva Anđelković: Javne finansije, finansijsko pravo i ekonomija javnog sektora, Proinkom, Niš, 2005.

[7] Milošević Vlastimir: Teorija troškova, Prosveta, Niš, 1997.

[8] Kukoleča Stevan: Ekonomika preduzeća, Informator, Zagreb, 1968.

[9] Lovreta Stipe, Dragutin Radunović, Goran Petković: Trgovina u teoriji i praksi, Savremena administracija, Beograd: 1998.

[10] Trandafilović Saša, Milena Knežević: Finansiranje sistema odbrane i programsko budžetiranje, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2013.